

SOSIAALITYÖN REFLEKTIIVISESTÄ ITSEARVIOINNISTA KOHTI TYÖELÄMÄNTUTKIMUKSEN PERUSKYSYMYKSIÄ

Satu Kalliola: *YTT, Professori, sosiaalipolitiikka, Tampereen yliopisto / Porin yksikkö*

Yliruka, Laura: Itsearviointi reflektiivisenä rakenteena – Kuvastin-menetelmän toimivuus, käyttöönotto ja kehittäminen. Heikki Waris -instituutin tutkimuksia 1:2015. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca, Helsinki. 2015, 137 sivua + liitteet ja alkuperäisartikkelit.

Laura Ylirukan sosiaalityön käytäntötutkimuksen alaan kuuluva artikkeliväitöskirja on monitasoinen ja mielenkiintoinen analyysi sosiaalityön itse- ja vertaisarviointimenetelmän kehittelystä ja käytöstä. Laura Yliruka on itse luonut Kuvastimeksi nimeämänsä menetelmän projektityhteistyössä kunnallisen aikuissosiaalityön tiimin kanssa. Projektin perusteltiin sosiaalityöntekijöiden tarpeella lisätä omaa ymmärrystään haastavista asiakastilanteista ja samalla saada tukea työkuulttuurinsa muutoksille. Projektin pyrkii yksinkertaisuudesta kohti yhteisöllisyyttä ja samalla kohti työn paineiden jakamista, yhdessä oppimista ja asiantuntijuuden kasvua.

Sosiaalityön käytäntöjen ydinkysymyksistä lähteneen Kuvastin-menetelmän yli kymmenen vuotta kestänyt kehittäminen ja tutkiminen on ollut vaativa prosessi. Prosessin myötä tutkijan ymmärrys menetelmästä ja sen soveltamismahdollisuuksista on laajentunut ja

konkretisoitunut. Väitöskirjassaan Laura Yliruka määrittelee menetelmän soveltamisen ensisijaisesti työtä ja oppimista tukeviksi käytännöiksi, jotka tähtäävät tiedonmuodostukseen sosiaalityössä ja jotka vahvistavat sosiaalityöntekijöiden joustavaa, avointa ja kriittistä asiantuntijuutta sekä auttamistyön toimivuutta. Nämä käytännöt hän on nimennyt reflektiivisiksi rakenteiksi, ja ne ovat hänen tutkimuksensa varsinainen kohde.

Laura Ylirukan tutkimusprosessiin sopisi erinomaisesti yleinen vertauskuva tutkimuksesta matkana. Laura Yliruka ei tätä vertausta tee, vaikka hänen lähtökohtansa on kuin löytöretkeilijän: Mitä muuta Kuvastin-menetelmä on kuin sosiaalityön itse- ja vertaisarviointin työväline? Ensiksikin Laura Yliruka tarkastelee, miten ja millä ehdoin reflektiivisiä tiloja ja rakenteita voidaan luoda tukemaan sosiaalityössä oppimista, työhyvinvointia, dynaamista ja kriittistä ammatillisuutta sekä johtamista. Toiseksi hänen tarkoituksenaan on uudelleen käsitteellistää reflektiivisten rakenteiden käsite.

Tutkimusraporttiin perehtyminen kertoo, että tutkimustehtävien muotoilut ja menetelmälliset ratkaisut ovat seurausta tutkijan oppimisesta tutkimusmatkallaan. Tekstistä ei kuitenkaan suoraan selviä, viittaako tutkimuksen nimeäminen sosiaalityön käytäntötutkimukseksi ensisijaisesti tutkimuksen kohteeseen, tutkimusmenetelmiin vai molempiin. Siten epäselväksi jää, miten käytäntötutkimuksen tulosten pitäisi syntyä, miten sosiaalityön asiakasrajapinnassa tuotetaan uutta tietoa ja miten tulokset raportoidaan. Projektin olosuhteissa tutkijalle on kehittynyt huomio, että

hän on itse asiassa tekemisissä osallistavan toimintatutkimuksen kanssa. Hän raportoiakin projektityöskentelynä ja sosiaalityön käytäntötutkimuksena alkaneen tutkimuksensa toimintatutkimuksen ideaa hyödyntävänä monitapaustutkimuksena, mikä on tässä yhteydessä tarkoituksenmukainen arvioinnin ja arvioinnista oppimisen kehys.

Varsinaiseksi aineistonsa analyysimenetelmäksi tutkija mainitsee laadullisen sisällönanalyysin ja mielikuvien rakentamisen aineistoista. Tämä viittaa tutkimuksessa esiteltyyn kasvatustieteelliseen toimintatutkimuksen perinteeseen (Dewey 1929), mutta tutkimusprosessinsa kuvauksen edetessä tutkija tukeutuu myös sosiaalitieteellisistä kenttäkoikeista kehitelyyn lewiniläiseen (1948) toimintatutkimukseen. Lewiniläisen tutkimusotteen tutkija on tiivistänyt ajatukseen siitä, että muutospyrkimysten potentiaalina on tuoda esille tutkittavan organisaation perusolemus.

Lewiniin tukeutuva toimintatutkimus raportoidaan usein erikseen käytännöllisinä kehittämistuloksina ja tieteellisinä tutkimustuloksina. Kehittämistuloksilla tarkoitetaan uusia toimintatapoja tai muita konkreettisia tuloksia, jotka säilyvät organisaatiossa projektin päättymisen jälkeenkin. Tällaista perintöä voisivat edustaa uusien Kuvastimeen liittyvien lomakkeiden kehittäminen ja uudet johtamisen tai tiedon tuottamisen tavat sekä Kuvastimen vähittäinen muuntuminen interventtiosta osaksi työyhteisöjen normaalia toimintaa (juurtuminen).

Laura Ylirukan mukaan sosiaalityön käytäntötutkimus korostaa sosiaalityön-

tekijälle kertyvän kontekstiin sidotun, kokemukseen perustuvan tiedon henkilökohtaisuutta. Tästä poiketen Kuvastin-projektin myötä pyrittiin yksilöllisen tiedon jakamiseen työyhteisötasolla ja väitöskirjassa edelleen tutkimusyhteisön tasolla. Tutkimuksen tulosten arvioinnin kannalta olisi ollut tärkeää saada enemmän yksityiskohtaista tietoa siitä, millaisessa päättelyketjussa tai millaisin hyppäyksellisin oivalluksin uusi tieto kertyy sosiaalityöntekijälle hänen reflektoidessaan havaintojaan. Molempien toimintatutkimuksen oppi-isien kirjoituksiin pohjautuvia tutkimusmenetelmiä sovellettaessa on aiheellista dokumentoida havainnot ja tutkijan oma toiminnasta oppiminen tutkijan päiväkirjoissa. Sieltä ne ovat siirrettävissä analyysin kohteeksi ja edelleen raporttiin. Tässä tapauksessa artikkeliväitöskirjan tavanomainen rakenne – alkuperäisartikkelien sijoittaminen yhteenvetoluvun jälkeen – hankaloittaa lukukokemusta, kun esimerkiksi Kuvastin-menetelmän monet perusasiat on esitelty vain artikkeleissa.

Kuvastimen esittelyn lisäksi artikkelit kertovat, että menetelmä toimii: lähtökohtana on sosiaalityöntekijöiden oman työn reflektio ja oman työn kehittäminen siihen vertaisryhmältä saadun palautteen perusteella. Kun tällä tavoin saatua tietoa asiakastyöstä ryhdytään käyttämään hyväksi koko työyhteisössä, yksilöiden hallussa oleva hiljainen tieto tulee näkyväksi. Työyhteisötason keskustelut liittävät yksittäisten työntekijöiden kokemukset ja osaamisen aiempaa laajempiin yhteyksiin luoden itsearvioivaa ja ammatillista tietoa muodostavaa asiantuntijuutta. Samalla menetelmän käyttö alkaa ge-

neroida kerrannaisvaikutuksia, esimerkiksi sosiaalista tukea yksinäiseen työhön, asiakastyön laadun paranemista ja työn tuloksellisuuden lisääntymistä. Näin tapahtuu, mikäli johtamistapa ja siihen kytkeytyvä organisaatiokulttuuri sallivat uudenlaisen vuorovaikutuksen ja uuden tiedon käyttämisen.

Yhteenvetoluvussa käsitelty kirjallisuus on osoitus tutkijan perehtyneisyydestä eri teoriaperinteisiin ja hänen kyvyttään ylittää tieteenalarajoja. Käsitteitä täyteen pakatut virkkeet kertovat pohjimmiltaan empiirisistä ilmiöistä, joskin ajoittain lukijan täytyy keskittyä melkoisesti pysäkkeen mukana kirjoittajan ajatusten kulussa. Esimerkiksi sosiaalityön käytäntötutkimuksen tutkija pohjustaa Foucault'n (1985) käsitteitä ja etenee siitä kotimaiseen sosiaalityön käytäntötutkimukseen. Tämän ohella sosiaalityötä käsitellään työkuulttuurin, johtamisen ja osaamisen näkökulmista ja samalla tutkijan ote laajenee sosiaalityössä tietämisestä kansainväliseen organisaatioiden työyhteisö-, oppimis- ja innovaatiotutkimukseen. Vastaavasti itse- ja vertaisarvioinnin arviointitulotuvuuden teoreettinen käsittely etenee käytännöllisestä sosiaalityön arvioinnista kohti kriittistä arviointia tukeutuen sekä kotimaiseen että kansainväliseen kirjallisuuteen. Samoin työelämän kehittäminen ja työssä oppiminen ovat monipuolisesti esillä. Siten Kuvastinmenetelmän teoreettinen perustelu yksilöllisen ja kollektiivisen oppimisen mahdollistavana reflektiivisenä rakenteena on vahva.

Tutkimusraportissa esitetty reflektiivisten rakenteiden uudelleen käsitteellistäminen voidaan lukea yhteenvedoksi

kaikista Kuvastinmenetelmän käyttämisen myönteisistä vaikutuksista työyhteisötasolla. Kysymyksessä on vastaavanlainen ilmiö kuin osallistavan tai jaetun johtamisen oloissa pidettävien työyhteisöpalaverien vaikutukset parhaimmillaan ovat: ne tiedottavat, antavat vaikutusmahdollisuuksia, päättävät työyhteisön käyttöön kaikissa tilanteissa jäävästä liikkumavarasta sekä luovat merkityksiä ja yhteisöä. Tässä yhteydessä Laura Yliruka tekee ansiokkaan huomion arvioinnista ja kehittämisestä osana jokapäiväistä työtä.

Laura Ylirukan väitöstutkimus purkaa mielenkiintoisella tavalla sosiaalityön erityisyyttä yhdistämällä sosiaalityön käytäntötutkimuksen yleiseen, laajaan ja monitieteiseen työelämän tutkimuksen kenttään. Pidän sitä arvokkaana luettavana kaikille sosiaalityön kehittämisestä ja yleensäkin työelämän tutkimuksesta kiinnostuneille.

KIRJA KAIKKEIN HUONO-OSAISIMMISTA SUOMESSA

Johanna Kallio: *VTT, erikoistutkija, Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto*

Juho Saari: *Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Gaudeamus, Helsinki. 2015, 299 s.*

Saaren teos ”*Huono-osaiset. Edellytykset yhteiskunnan pohjalla*” on kattava tutkimus sosiaalisesti ja taloudellisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevista Suomessa. Keskiössä ovat pitkäaikaisasunnottomat, joita verrataan muihin huono-osaisiin. Teoksessa yhdistyvät

hienosti ilmiön teoretisointi ja kuvaileva empiirinen analyysi.

Huono-osaisuutta Saari analysoi monipuolisesti. Hän aloittaa teoksensa tarkastelemalla ilmiötä sosiaalitieteellisenä ja moraalifilosofisena kysymyksenä. Hän pohtii aikaisempaan kirjallisuuteen nojaten, millaisin teoreettisin käsittein huono-osaisuutta on lähestytty ja miten sitä on empiirisesti mitattu. Tämän jälkeen Saari jatkaa pohdintaa siitä, mistä huono-osaisuudesta on hallinnollisesti ja poliittisesti kysymys sekä mihin huono-osaisuus suomalaisessa yhteiskunnassa paikantuu. Keskiössä on, miten huono-osaisuus on muuttunut tullessa 1960-luvulta nykypäivään. Saari jatkaa analysoimalla huono-osaisuuden syitä. Hän keskittyy yhteiskunnallisiin jakoihin ja eroihin, sosiaalista etäisyyttä määrittäviin empatiakuiluihin ja solidaarisuusvajaisiin. Saari pohtii huono-osaisuuden kasautumisprosesseja ja elämänhallinnan ongelmia. Hän keskittyy huono-osaisuuden institutionaaliseen logikkaan, minkä jälkeen Saari paikallistaa pitkäaikaisasunnottomuuteen liittyvän huono-osaisuuden notkelman eli analysoi ilmiötä empiiriseen aineistoon nojaten. Keskiössä ovat huono-osaisuuden eri tasot ja huono-osaisten hyvinvointi, jota lähestytään resurssien, toimintakykyjen, elämänlaadun ja itsekunnioituksen kautta. Lopulta Saari kirjoittaa huono-osaisuudesta kasvun ja työllisyyden edistämiseen keskittyvän sosiaalipolitiikan näkökulmasta. Hän päättää kirjansa esittämällä politiikka-suosituksia ja useita mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita.

Kirjan erityistä antia ovat huono-osaisuuden teoretisointi ja käytetyt kvan-

titatiiviset aineistot. Yleensä määrällisessä tutkimuksessa huono-osaisuutta ei määritellä sen erityisemmin. Saaren pyrkimyksenä on sen sijaan ilmiön teoretisointi. Saari tuo kansainvälisestä kirjallisuudesta uusia käsitteitä suomalaiseen tutkimukseen. Mielenkiintoisia käsitteitä ovat esimerkiksi empatiakuilu, solidaarisuusvaje, muukalaisuus, sosiaalinen etäisyys, sosiaaliset kolhut, kolhittu minuus, kimmoisuus ja sosiaalinen kipu.

Työ pohjautuu suurimmaksi osaksi pitkäaikaisasunnottomilta kerättyyn määrälliseen haastattelututkimukseen (Asunnottomien hyvinvointi ASUN 2012–2013, N=219), mutta Saari pohjaa analyysejään myös leipäjonon asiakkaiden (Huono-osaisuus leipäjonoissa HUSO 2013, N=3474) ja suonensisäisten huumeiden käyttäjien (Terveysneuvontapisteet SUMU 2013–2014, N=527) aineistoihin. Kysessä ovat ainutlaatuiset ja laadukkaat aineistot, joiden avulla Saari tutkimusryhmineen on tehnyt uudenlaista huono-osaisuustutkimusta Suomessa. Kirjaa on elävöitetty asunnottomien omilla kertomuksilla heidän elämästään ja huono-osaisuudestaan. Nämä kirjoitukset ovat osuvia ja koskettavia, mutta niitä ei käytetä empiirisenä tutkimusaineistona.

Kirjassa ei käytetä perinteisiä väestötason köyhyyskyselyjä, paitsi silloin kun huono-osaisten tilannetta verrataan väestön keskimääräiseen tilanteeseen. Tähän on syynsä. Perinteisissä väestökyselyissä huono-osaisten vastauksia saadaan kasaan hyvin vähän. Huono-osaisia ryhmiä, kuten pitkäaikaisasunnottomia, on vaikea tavoittaa, koska

heillä ei ole vakinaisia osoitteita ja vastausmotivaatio saattaa olla heikko. Myös kyselylomakkeiden täyttäminen ilman kysymysten räätelöintiä tai apua saattaa olla liian haastavaa. Saari tutkimusryhmineen on jalkautunut aineistoja kerätessään. Esimerkiksi leipäjonoaineisto kerättiin jakamalla kyselylomakkeita jonoissa oleville ja pitkäaikaisasunnottomia haastateltiin asumisyksiköissä, joissa siitä vastasivat palveluntuotantoon osallistuvat henkilöt. Näin tapausten määrä saatiin riittäväksi määrällisiä analyysyjä varten.

Saaren tulokset ovat moninaiset ja niiden tiivistäminen on haastavaa. Voidaan kuitenkin mainita, että empiirisen analyysin mukaan huono-osaiset ovat hyvin heterogeeninen ryhmä, vaikka sosiaalipolitiikka homogenisoi ryhmää syrjäytymisen kaltaisilla käsitteillä. Köyhien ja huono-osaisien tarkasteleminen yhtenä ryhmänä on ongelmallista. Saari on poikennut perinteisestä köyhyyden tarkastelusta siinä, että köyhiksi määrittävät henkilöt on jaettu toisiinsa nähden hierarkkisesti rakentuneisiin ryhmiin, joissa kaikkein huono-osaisimmat sijoittuvat alimpiin kerroksiin. Korkeimmalla ovat väestötason huono-osaisuus ja alimpina asunnottomien, huumeidenkäyttäjien ja laitosväestön (esim. oikeuspsykiatriset vangit) huono-osaisuus. Näin ollen esimerkiksi toimeentulotuen saajat muodostavat kokonaisuudessaan hyvin hajanaisen ryhmän, joka sijoittuu ylimmille huono-osaisuuden tasoille. Saari paikallistaa huono-osaisuuden tasoja käyttäen viittä näkökulmaa, joita ovat resurssit, elämään tyytyväisyys, koettu identiteetti, ihmisten välisen vuorovaikutuksen tiivistäminen ja ryhmän koko.

Resurssilähtöisen huono-osaisuuden tarkastelu viestii pitkäaikaisasunnottomien äärimmäisestä huono-osaisuudesta. Tulosten mukaan heidän identiteettinsä rakentuu kahdesta erillisestä tekijästä, joita ovat kolhittu minuuks ja minuuks kytkeytyen addiktioiden kanssa pärjäämiseen. Pitkäaikaisasunnottomien elämänlaatu osoittautui puolestaan yllättävän korkeaksi. Alhainen elintaso ei siis ole hyvän elämänlaadun esteenä. Mielenkiintoista oli, että selkeä enemmistö asunnottomista oli sitä mieltä, että he ovat itse vastuussa omasta tilanteestaan. Tulosten pohjalta on hankala mitata tukiasumisen onnistumisen tuloksia. Voidaan kuitenkin sanoa, että asunto ensin -periaate on luonut kohtuullisen elämän edellytykset suurimmalle osalle kohderyhmästä.

Saaren mukaan hallitus on poikkeuksetta kehystännyt ajankohtaiset sosiaaliturvauudistukset kasvun ja työllisyyden edistämiseksi. Näiden kahden ensisijaisuutta korostavaan poliittiseen ideaan liittyy kääntöpuolena huoli liiallisesta tai tarpeettomasta sosiaaliturvariippuvuudesta. Tämä on Saaren mukaan merkittävä muutos 1990-luvun jälkeisessä Suomessa, sillä sitä ennen sosiaalipolitiikan tavoitteena oli markkinariippuvuuden vähentäminen. Nyt puolestaan ajatellaan, että sosiaaliturvariippuvuus on liian pitkälle vietyä markkinariippuvuuden vähentämistä. Myös keskustelu köyhyyskulttuurista on lisääntynyt poliittisen eliitin toimesta. Saaren mukaan 1990-luvun laman jälkeen Suomessa on pyritty köyhyyden ja huono-osaisuuden vähentämiseen, kun taas vähemmälle huomiolle on jäänyt eriarvoisuuden kaventaminen. Tu-

loerojen tasaamiseen pyrkivä politiikka on korvautunut köyhyyspolitiikalla.

Vaikka Saaren teos on näkemykseni mukaan monin tavoin onnistunut tutkimus, siinä on puutteita. Huono-osaisuutta ei tarkastella lainkaan ylisukupolvisesta näkökulmasta. Syvennyminen siihen olisi lisännyt lukijan ymmärrystä huono-osaisuuden syistä ja mahdollisuuksien tasa-arvosta. Edelleen kirjasta uupuu systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Nyt aikaisempi tutkimus sivuutetaan hyvin yleisellä luvulla siitä, miten huono-osaisuutta on lähestytty ja mitattu. Saari olisi voinut tuoda nykyistä selkeämmin esille, mitä uutta tietoa kirja tuottaa aikaisempaan nähden. Erityisesti kotimaisen tutkimuksen systemaattinen tarkastelu olisi antanut kirjalle taustaa ja tuonut esille Saaren tutkimuksen ainutlaatuisuuden sekä kerättyjen aineistojen arvon.

Keräämistavoista johtuen aineistoja voidaan nimittää näytteiksi, joihin liittyy ongelmia. Näistä ongelmista Saari ei kirjoita paljoakaan. Oman tutkimuksen kriittinen pohdinta on suppeaa. Keskeisimmät ongelmat liittyvät yleisettävyyteen ja aineistoon valikoitumiseen. Näistä puutteista huolimatta Saaren aineistot ovat juuri se, mikä tekee kirjasta uudenlaisen ja arvokkaan. Koska kyseessä ovat ainutlaatuiset aineistot, aihe voisi kiinnostaa myös ulkomaista lukijakuntaa.

Kirja on hyvin moninainen, mistä johtuen se vaatii lukijalta keskittymistä ja kertaamista. Kokonaisuuden hahmottaminen on paikoin haastavaa, vaikka teksti etenee loogisesti. Näkökulmien runsaus aiheuttaa välillä ”informaatio-

ähkyä”. Teos antaa lukijalleen paljon mietittävää. Suosittelen sitä oppikirjaksi sosiaali- ja terveystieteisiin. Kirjalla on erityisesti annettavaa sosiologian, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön opiskelijoille. Toisaalta se on enemmän kuin oppikirja. Kirja sopii kaikille, jotka haluavat syventää tietämystään ja ymmärrystään huono-osaisuudesta.

ONKO BRITTLÄISEN SUUREN YHTEISKUNNAN KUVASTOSTA SUOMALAISEN KUMPPANUUDEN SOSIAALIPOLITIIKAN KEHITTÄMISEEN?

Minna Mattila-Aalto: *VTT, KM, erikoistutkija, Kuntoutussäätiö*

Koskiaho, Briitta: Kumppanuuden sosiaalipolitiikkaa etsimässä. Setlementtijulkaisuja nro 32. [Tallinna], United Press. 2014, 232 s.

Sosiaaliset tarpeet kasvavat, julkiset resurssit niukkenevat. Tulonsiirtoihin keskittyvä riskientorjunta ja palvelujen laajentaminen eivät enää toimi sosiaalisten kysymysten ratkaisemisessa. Sosiaalipolitiikka tarvitsee uusia selviytymisstrategioita.

Sosiaalipolitiikan professori Briitta Koskiaho käy selvittämään, millainen selviytymisstrategia kumppanuuden sosiaalipolitiikka on. Koskiaho analysoi, miten kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ja paikallisyhteisön voimavaroja valjastava kumppanuuteen nojaava ohjelma on otettu käyttöön Britanniassa. Samalla hän nostaa esiin, minkälaisiin teoreettisiin ja käytännöllisiin ongelmiin voidaan törmätä tehtäessä vastaa-

vaa Suomessa. Mitä tapahtuu, kun sosiaalipolitiikan painopistettä siirretään valtiolta yksilöiden, ryhmien ja asuinalueiden vastuuseen?

Koskiaho käynnistää tarkastelun kumppanuudesta pohtimalla sosiaalisen ja talouden epävakaa liittoa. Hän korostaa, että nykyisessä talouden kaaoksessa vallitsee informatiivinen epätasapaino, koska makrotalouden mittarit eivät sisällä sosiaalisia ja ympäristöllisiä ulottuvuuksia. Kritiikki kohdistuu talouspolitiikan kykyyn ottaa huomioon yhteiskunnalliset kytkökset.

Kumppanuustalous kuuluu itseorganisoituvan yhteiskunnan ja sosiaalisen kumppanuuden ohella ideoihin, jonka varassa sosiaalisen ja talouden rakoilevaa liittoa korjataan. Kumppanuustalouden idea korostaa taloudellisten toimijoiden keskinäisiä suhteita ja riippuvuuksia. Kolmen yhteiskunnallista toimintaa arvottavan toimijan – talouden, julkisen vallan ja kansalaisten – väliset keskinäissuhteet toimivat välineenä kytkeä mikrotasolla tapahtuvaa vapaaehtoista, ei-voittoa tavoittelevaa vaihdantaa kapitalistiseen makrotalouteen. Koska välityssuhteet edellyttävät oikeudenmukaisuutta, keskeiseksi kysymykseksi nousee, miten sosiaalista oikeudenmukaisuutta voidaan edistää mahdollisuuksia jakamalla. Kun perinteinen sopimusoikeudellinen oikeudenmukaisuus ei enää toimi, tarvitaan vertailevaa oikeudenmukaisuutta, joka ottaa huomioon kompleksisen systeemin moninaisuuden. Vertaileva oikeudenmukaisuus toimii, koska se ottaa huomioon eri toimijoiden mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa kollektiivisesti sekä

tehdä valintoja omaehtoisesti kykyjensä mukaan.

Kirjan keskeinen anti on brittiyhteiskunnan muutoksen analysointi, jossa Koskiaho avaa seikkaperäisesti brittiläistä poliittista järjestelmää ja hallintoa sekä sosiaalipolitiikan muutoksia 1980-luvulta lähtien. Muutoksen tavoitteena on luoda Suuri Yhteiskunta ja Pieni Valtio, joka koordinoi ja ohjaa itseorganisoituvaa yhteiskuntaa. Muutos käynnistyi amerikkalaisen monetaristisen aatteen innoittamana julkisten palvelujen markkinoistamisella. Palveluissa siirryttiin kvasimarkkinoiden mukaiseen monituottajuuteen. Köyhäinhoidon sosiaalipolitiikkaan nojautava muutosta alettiin kuitenkin melko nopeasti pitää liian teknokraattisena ja epäinnostavana. Uudistamispyrkimyksissä ryhdyttiin painottamaan julkisten palvelujen uudistamista, yhteisöjen valtaistamista sekä kansalaisten osallistamista ja filantropiaa. Julkinen sektori minimoi rooliaan sosiaalisen kysymyksen ratkaisemisessa ja vetäytyy monista aiemmista tehtävistään. Sosiaalisia kysymyksiä ratkaistaan suurella kumppanuudella ja vapaaehtoisuudella. Valtion tehtäväksi jää harjoittaa pehmeää paternalismia, joka konkretisoituu rohkaisupolitiikan harjoittamisena. Suoran sääntelyyn sijaan sosiaaliseen muutokseen pyritään vaikuttamalla kansalaisten käyttäytymiseen. Rohkaisupolitiikan tavoitteena on, että suurin osa kansasta hoitaa ongelmansa turvautumalla omaisten ja vapaaehtoisten apuun ja rahoittaa palvelunsa itse. Yhteisötasoiset organisaatiot institutionalisoidaan, jotta ne voivat jakaa julkisia palveluja.

Suuren Yhteiskunnan keskeiseksi ongelmaksi nousee raha. Sosiaalitalouteen perustuvan toiminnan on vaikea saada rahoitusta markkinoilta. Rohkaisupolitiikan pelätään lisäksi aiheuttavan luokkajakojen syvenemistä kyvykkäiden kansalaisten hyödyntäessä muutoksen tarjoamat mahdollisuudet muita paremmin.

Vai onko Suuri Yhteiskunta sittenkin paluuta takaisin 1800-luvun hyväntekeväisyysyhteiskuntaan? Eriarvoistumisen uhkakuvat saavat Koskiahon kyselemään aktiiviseen kansalaisuuteen perustuvan sosiaalipolitiikan rajoja.

Briteissä uudistusta kritisoidaan siitä, että valtio ei ole kaikesta huolimatta antanut kansalaisille ja paikallisyhteisöille niitä avaimia, jotka uudistus edellyttää. Poliittisten uudistusten tarpeelle ei siten näy loppua. Jatkotoimenpiteitä esittävien tahojen mukaan kansalaisille tulee antaa uusia oikeuksia valvoa informaatiota ja luoda uusia, itseorganisoitumista helpottavia välineitä, joiden tulee olla ennen kaikkea taloudellisia. Epävirallisia verkostoja tulee kehittää ja niiden toiminnalle on myös löydettävä rahoitus. Sosiaalisen hyvinvoinnin indikaattoreita on kehitettävä, jotta pystytään muodostamaan käsitys muutosten vaikutuksista kansakunnalle. Taloutta ja politiikkaa on muotoiltava sellaiseksi, että kansalainen ei jää vastamaan itsensä yksin, vaan yhteiskunnallisten rakkenteiden tukemana.

Suuren Yhteiskunnan muutoksen analysointi tarjoaa monisyisen reflektiopinnan suomalaisen kumppanuuden sosiaalipolitiikan nykytilan ja tulevaisuuden tarkastelemiseen. Koskiahon

kutsuu osuvasti suomalaista sosiaalipolitiikan muutosta liukumaksi, mikä erottaa sen brittien rajusta ohjelmallisesta muutoksesta. Koskiahon mukaan suomalainen hyvinvointivaltio ”liukuu” brittiesimerkin mukaiseen monitoimijamalliin perustuvaan hyvinvointiyhteiskuntaan eläen nyt myöhäisen markkinoistamisen vaihettaan. Uusia mahdollisuuksia ja sosiaalisia innovaatioita etsitään neuvotellen sosiaalisten riskien taklaamisen jäädessä vähitellen menneisyyteen.

Uusia mahdollisuuksia työstettäessä liitytään yhteen ja muodostetaan kumppanuuksia. Kumppanuuden sosiaalipolitiikan määritelmäksi Koskiahon ehdottaa kestävä ja joustavaa sosiaalisen pääoman tukemistoimintaa, joka tapahtuu toiminnan eri tasoilla niin kansalaisten arjessa kuin eri hallinnon aloillakin. Koskiahon korostaa, että sosiaalisen pääoman tukemisen tulee olla linjassa taloudellisten edellytysten kanssa.

Kirjaa läpivalaise Koskiahon vankkumaton usko sosiaalipolitiikan tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Hän arvioi kumppanuuksien sosiaalipolitiikan rakentamisen Suomen olosuhteissa helpoksi tehtäväksi. Silti joitakin karoitakin on näkyvissä, kuten kuntalaisten vaikeudet osallistua keskusteluun samanveroisina, päättäjien asenteet ja määräaikainen hankerahoitus. Kumppanuuksien sosiaaliset ja eettiset ulottuvuudet huomioivaan taloudenpitoon on vielä matkaa.

Koskiahon kuvaa suomalaisen sosiaalipolitiikan kehitystä järjestelmänä kohti mahdotonta tehtävää, jonka ratkaiseminen pelkällä julkis palvelujen mark-

kinoistamisella vaikuttaa hänestä kovin heiveröiseltä yritykseltä. Vaihtoehdoksi Koskiaho esittää julkisen sektorin tehtävän perusteellista uudelleenarviointia ja priorisointia.

Koskiaho haastaa lukijakuntaansa pohtimaan sosiaalipolitiikan tulevaisuutta yhteisövastuullisen taloudenpidon ja aidon monituottajuuden suomien mahdollisuuksien valossa, jossa kansalaisten valtaistumiselle luodaan edellytykset. Valmiuksia uuteen yhteiskunnan jäsenyyteen kansalaisilta kyllä löytyy, kunhan asiantila ollaan valmiita myöntämään. Kumppanuuden reiluuden periaatetta seuraten Koskiaho muistuttaa, että ennen uutta työn ja vastuunjakoja olisi tarpeen selvittää, mitkä palvelut kuuluvat kenellekin ja mitkä ovat harkinnanvaraisia. Tällöin kansalaisille tarjoutuisi mahdollisuus vastuulliseen varautumiseen. Kumppanuuden henki on reilu peli.

PREKAAREJA AFFEKTEJA TUTKAILEMASSA

Pirkkoliisa Ahponen: *YTT, Yhteiskuntapolitiikan emeritaprofessori, Itä-Suomen yliopisto*

Eeva Jokinen ja Juhana Venäläinen (toim.): Prekarisaatio ja affekti. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisu- ja 118. Jyväskylän yliopisto 2015, 219 s.

Prekarisuus eli epävakaus kuvaa nyky-yhteiskunnan tilaa. Tämä käsite liitetään usein työsuhteiden haurastumiseen, mutta se ei kerro vain työelämän ja talouspolitiikan muutoksesta. Ihmisten

kokemusrakenteisiin levittäytyvä epävarmuus ulottuu uhanalaisuuksiin kaikkiiin elämänpiireihin. Yhteiskunta huokoistuu ja sen vakaus rapautuu, kun tuotantotavan jatkuvuus vaatii epäjatkuvuuksia, eli tuotantopanosten hajottamista osiin, joista koostetaan alati vaihtelevia yhdistelmiä. Niiden toimivuus tiedetään vasta kokeiltuina. Kokeilut ja korjaukset vaativat toimijoilta alttiutta innostua, olla valpas, kekseliäs ja tuottelias, lannistumatta ja lamaantumatta.

Prekarisaatio ja affekti –teos kertoo siitä, miten prekaarisuuteen vastataan tuottamalla ajankohtaisia tunnetiloja affektilataamossa. Artikkelit täydentävät mainiosti toisiaan ja muodostavat hyvin kaareutuvan kokonaisuuden tohkeisuudesta hajoamiseen. Kirjan ilmeeseen sopii nykykulttuurin ilmiöiden, kuten populaarimusiikin tai ruumiillisten kokemusten (tanssi, juokseminen) affektiivinen tulkinta. Aikalaistulkinnat ovat luettavissa myös elämänavaihediaagnoseina. Siteeraan Innostus-kollektiivia, jonka jäsenet kuvaavat matkaansa prekaareiksi tietotyöläisiksi: ”Prekaarien affektien tutkimusmaaperä on hienojakoinen ja täynnä näkymättömiä virtoja”. Virtauksissa kuljeskelemalla ja mukana liikehtimällä pyritään kuvattavan tunnelatauksen sieppaamiseen.

Kekseliäät uuskäsitteet vertautuvat vastakohtiinsa kirjan tulkintakontekstissa. Avainsanoja ovat tohkeisuus (Jokinen) ja innostus (Aho, Kovalainen, Meriläinen & Silveri) sekä riittämättömyys (Porokari & Paakkari) ja hajoaminen (Venäläinen). Tohkeisen kohkaamisen vääjäämätön varjo on nollatohkeisuus eli välinpitämättömyys ja velttoilu. It-

seriittoisen kehitymisvaatimuksen kääntöpuolena vaanii riittämättömyys. Innontuntu ja innonpelko ovat vastinpareja. Tunneseitti kuvaa moninaisten tuntemusten risteilevää kirjoa, moratorio viivytettyä lepotilaa ja tunnustus ontologisen prekaarisuuden (vajeen) näkyväksi tekemistä. Affektiivisia esimerkkejä saadaan myös välittävästä hoi-vatyöstä (Lehto), ylijalaisesta hoivasta (Pöllänen) ja tunnustuksesta (Savolainen). Moratorio (Rokkonen) siirtyy kuvaavasti maksulykkäystä tarkoittavasta taloustermistä lapsentahtista äitimistä tarkoitavaksi hengähdystauoksi ura- ja työvaatimusten paineissa.

Kirjoittajien sanoin prekaari elämä ei ole tunnetila, vaan tunnetilanne. Prekarisaatio tarjoavat tilannetta läpieläville ihmisille uudenlaista käyttöliittymää maailmaan. On oltava valpas ja valmiudessa vaihtamaan liittymää, koska positiivinen tuntemus kääntyy helposti negatiiviseksi tai molemmat tunnot ovat samanaikaisesti odottamassa käyttöön-ottoaan. Affektiiviseen käänteeseen liittyy siis ambivalenssi ja potentiaalisuus. Affektit latautuvat tunteiden ruumiilistumisesta ja niiden poliittinen käytettävyys syntyy siitä, mitä tunnetilanteissa esittäytyneillä tunnetuotteilla tehdään. Affektivisuus on näin sukua performatiivisuudelle yhtenä kulttuurintutkimuksellisesti latautuneen postfeminismin avainkäsitteenä.

Affektiivinen käänne on tehnyt ilmeiseksi sen, ettei käyttäytymisen rationaalisuus tai ajattelun/toiminnan kognitiivisuus riitä nykyisessä huokoisessa yhteiskunnassa selviytymiseen. Nyt vaaditaan ponnistelua tunnetyössä sekä omaksi parhaaksi että interaktiivi-

sisä suhteissa menestymiseksi. Kampailaan alati riittämättömyyttä vastaan, koska pelätään tunnetilan työstämättömänä kääntyvän vastinparikseen sumeassa tilassa, jossa monet ristiriitaiset tuntemukset ovat läsnä ja vuorottelevat. Kirjan populaarimusiikkiotteet nostavat esiin rytmien toiston ja muuntelun merkityksen tunnetyössä ja soveltuvat hyvin koko kirjan sanomaan. Affektit toteuttavat valmiutta yhdistyä vaihtuvien rytmien kanssa kertosaäkeiden tavoin.

Post-operaismi viittaa siihen, miten haurastuvat rakenteet reagoivat affektiivisiin käytäntöihin; työn ”reikäisyyteen”, joukkojen mielenilmauksiin tai pakolaisvirtaan yli rajojen. Kiihtyvän liikehdinnän virtaavissa tiloissa huomio kohdistuu yhteiskunnassa juuri nyt tarjolla oleviin mahdollisuuksiin. On osattava tarttua niihin. Vaihtoehtona vaanivat vastoinkäymiset. Jos niitä ei voida välttää, on valittava, välittääkö enemmän omista vai toisten huolista. Mukana juoksija voi joutua juoksetuksi eli vedätetyksi niin osallistumisen, harhailun kuin paonkin sfäreissä. Osuva esimerkki tästä on kirjan aineistosta poimittu ilmaus ”juoksen kultaisella hiekalla – ja on tunne, että joku mua linssiin sahaa”. Tämä saa kysymään, onko mistään mahdollista kieltäytyä siinä tyrkyttäytymisen ja vetäytymisen kehässä, johon voi joutua tai tempautua mukaan tahtomattaan tai tiedostamatta liikkeitään.

Kehon affektiivisessä käytössä aistimuksia muokataan affektitehtaiden tuotteiksi. Affektiiviset esineet näytettyvät tunnetilanteiden välitys- tai muunnosalustoina, paitsi arkielämässä myös taide-elämyksissä. Kollektiivinen

sureminen tai voitonjuhlien rituaalit ovat affektiivisiä käytäntöjä. Chisun laulu pullotetuista kyyneleistä kaupanteon kohteena kuvaa eri aikaa ja tilaa kuin emootiontäyteinen ”Jos helmiä kyyneleet ois”, jossa halutaan tallentaa menetety onnen nostalgiset muistot.

Yksilöllistynyt aikuinen haluaa irtautua perityistä sosiaalisista vastuista ja löytää itsensä eksistentiaalisessa vapaudessaan. Elämänkulussaan hän kohtaa vastuun vapautensa haurastuneissa kehyksissä, niin työmarkkinoilla ja perhe-elämässä kuin kansalaisyhteiskunnassakin. Elämänhallinnan peikkona vaanii prekaareissa tunnetilanteissa elämäntaidottomuuden pelko: tunne, että ”kaikki muut paitsi minä tietävät, missä mennään”. Tämä ruokkii jatkuvia tunnekykyjen kasvattamistarpeita. Opastukselle, neuvonnalle ja terapialle riittää elämänpoliittista tilausta. Oireellista on, että jos entisiä korjattavia tunnetiloja olivat neuroosit, hysteria ja melankolia, nyt niitä ovat paniikki, addiktiot, bulimia, anoreksia, masennus ja ADHD. Oireita hoidetaan biologisesti vaikuttavien lääkkein, jotka eivät paranna mieltä, vaan auttavat sietämään kestämatöntä tilannetta, kun ”kierrätetään Prozaksukupolven trivialisoituneita kuvastoja”. Hajoamisuhan vaatima itsehoiva ei silti pelasta epävarmuudessa ajelehtimiselta. Edes riittävän hyvä suoritus ei riitä oman potentiaalisuuden realisointiin, vaan on ponnisteltava väsymättä normien ylittämiseksi. Kehity, suorita, ole tuottava – kykenet yhä parempiin saavutuksiin kilpailussa itseäsi varten

ja toisia vastaan. Narsistista itsekkyyttä ruokkiva tunneyö hajottaa merkitykset ärsykeiksi, joiden haihduttua jää jäljelle sisäinen tyhjyys.

Kun potentiaaliset läsnäolotilanteet ovat kertakäyttöisiä, mielivaltaiset ulosulkemiset uhkaavat vieraannuttaa prekaarit toimijat. Oman sietämättömän tilanteen ja sen sosiaalisesti haurastuvien kehysten tiedostaminen voi auttaa yleisempien ihmisyyden tarpeiden huomaamista ja huono-osaisten kokeman eriarvoisuuden myötäelämistä. Kun poikkeavuus nähdään tunnustusvajena, erilaisuuden pätevyuden tunnustaminen politisoituu. Tosin ei ole helppoa kääntää affektityöläisen tunnetilannetta sosiaalista eriarvoisuutta vähentäväksi voimavaraksi. Uusintamisvajae oli jo ”vanhan” proletariaatin ongelma, mutta prekariaatilta odotetaan tunneyökyvyn uusintamista ja tunnetuotteiden uudistamista affektitehtaiden suoritteina. Tulosten kestävydestä ei ole takeita, kun tuotannon kasvupotentiaali vaatii luovien yhdistelmien koostamista tiedon, materian ja tunne-elämysten sirpaleista. Kirjan viestiksi luen sen, että innovatiivisten tunnetuotteiden fraktalisointi ja modulointi ovat nykykapitalismin hajottavia voimavaroja. Jos lopputulemana on prekaarien affektien hajoavien, virtaavien ja juoksevien ainesten kaappaus pääoman arvonlisäyksen prosesseihin, jään kysymään, miten irtautua tästä itseään ruokkivasta fraktaalilogiikasta – pakenemalla, kieltäytymällä osallistumasta vai toimimalla toisin, toistemme hyväksi.